

ARISTOTELÉS
ETIKA NÍKOMACHOVA

Přeložil a poznámkami opatřil
Antonín Kříž
Druhé, rozšířené vydání
Vydal Petr Rezek
Grafická úprava a návrh obálky
Markéta Jelenová
Vytiskly tiskárny Vimperk, a.s.
Praha 1996

5 | musíme sami nutiti k opaku; vzdálíme-li se totiž hodně daleko od toho, co jest chybné, přijdeme ke středu, jako činívají lidé, když narovnáávají zkřivené dřevo.

Při všem se musíme nejvíce stříci libosti a rozkoše; neboť neposuzujeme jich nestranně. Jak se tedy starší lidu zachovali při pohledu na Helenu,* | tak se i my musíme chovati vzhledem k rozkoši a ve všem stále opakovati jejich slova; tak totiž odpuzující ji, pochybíme méně. Budeme-li to činiti, nejspíše zkrátka řečeno, budeme moci střed zasáhnouti. Snad jest to obtížné a zvláště v jednotlivých případech; | neboť není snadno vymeziti, jak, na koho, proč a po jakou dobu se máme hněvati; chválíme totiž někdy ty, kteří v tom nedosahují míry, a nazýváme mužnými. Ale ten, kdo se chybí pravé míry jenom něco | málo, nebývá haněn, nýbrž ten, kdo více; tento nezůstává skryt. Nedá se však snadno pojmově vymeziti, pokud a v jaké míře zasluhuje hany; vždyť to není možno ani u jiných jevů smyslové zkušenosti; takové jevy náležejí k jednotlivinám a soud o tom jest ve smyslu.*

Tolik tedy jest zjevno, že stav zaměřený ke středu jest hoden chvály, někdy však že | jest potřebí nakloniti se k nadbytku, někdy k nedostatku; tak totiž nejsnáze zasáhneme střed a dojdeme dobra.

KNIHA TŘETÍ

ZÁMĚRNÁ VOLBA. JEDNOTLIVÉ MRAVNÍ
CTNOSTI A JEJICH PROTIVY*1. Dobrovolnost a donucení*

Poněvadž ctnost se vztahuje k citům a k jednáním 30
a o dobrovolných jednáních se pronáší chvála a hana, o nedobrovolných však odpuštění, někdy také soustrast, jest snad nutno těm, kteří se zabývají otázkami mravního jednání, vymeziti jednání dobrovolná a nedobrovolná, jest to však prospěšno také zákonodárcům pro stanovení | poct a trestů. 35

Nedobrovolností, jak se zdá, jest to, co se děje násilným donucením | nebo z nevědomosti. Donucením jest 1110^a
to, čeho hybná příčina jest vně, a jest taková, že v ní ten, kdo jedná anebo trpí, ničím nepřispívá, jako když někoho někam zanese vítr anebo lidé, v jejichž moci jest. Co se však děje z bázně před větším zlem, anebo se koná pro | nějaké krásno, například kdyby tyran, poněvadž 5
jest pánem našich rodičů i dětí, přikazoval nám vykonati něco hanebného s podmínkou, že by byli ponecháni naživu, vykonáme-li to, a že by museli zemřítí, nevykonáme-li toho, jest pochybno, zda takové jednání jest

nedobrovolné, či dobrovolné. Něco podobného se vyskytuje také při vyhazování zboží za bouře; nikdo totiž jen tak | nevyhazuje zboží do moře dobrovolně, nýbrž pro záchranu svou a ostatních to činí každý, kdo má rozum. Takové skutky tedy mají povahu smíšenou, podobají se však více dobrovolným. Neboť ve chvíli, kdy jsou konány, jsou voleny; cíl a účel jednání pak se řídí podle okolnosti. Proto něco může být označeno za dobrovolné a nedobrovolné se zřením k době jednání; | při tom se jedná dobrovolně, neboť i příčina, která při takových jednáních pohybuje údy těla, jest v jednající osobě; je-li však příčina jednání v ní samé, tak jest v její moci vykonatí je, anebo ne. To tedy jest dobrovolnost, prostě však snad nedobrovolnost; neboť nikdo by nevolil nic takového samo o sobě.

20 Pro taková | jednání bývají lidé také někdy chváleni, kdykoli pro velikou a krásnou věc podstoupí něco ošklivého nebo bolestného; schází-li však tato podmínka, bývají kárání. Neboť podstupovati velmi hanebné věci tam, kde není krásného nebo alespoň přiměřeného cíle, prozrazuje člověka špatného. Za některé věci nedostává se sice chvály, nýbrž odpuštění, když totiž někdo něco vykoná, co nemá, ale za | něco takového, co přesahuje lidskou přirozenost a čeho by nikdo nepodstoupil. Jest však snad ještě takové jednání, k němuž bychom neměli být nuceni, nýbrž raději bychom měli zemřít i za nejhroznějších muk; směšnými se zajisté jeví pohnutky, které přinutily Alkmaióna Eurípidova zavraždit matku.*

30 Jest však někdy těžko rozhodnouti, | kterou ze dvou věcí máme voliti a které zlo z dvojího zla máme podstoupiti, ještě však nesnadnější jest setrvaťi v tom, co jsme poznali jako povinnost; neboť to, co očekáváme, bývá většinou bolestné a to, k čemu jsme nuceni, jest ošklivé,

pročež se pronášejí chvály a hany – podle toho, | zda 1110^b
byl někdo přinucen, čili nic.

Co však má být nazýváno donucením? Snad prostě to, když příčina jest mimo jednající osobu a tato ničím nepřispívá? Co pak o sobě jest nedobrovolné, co však volíme v dané chvíli a pro určitý účel a čeho příčina jest v jednající osobě, | jest o sobě sice nedobrovolné, v dané chvíli však a pro určitý účel jest dobrovolné. I podobá se to spíše počínání dobrovolnému; neboť každé jednání se děje ve zvláštních případech a tyto jsou dobrovolné. Jaké však musí být to, co máme voliti před druhým, nedá se snadno určit; neboť ve zvláštních případech jest mnoho rozdílů. Kdyby však někdo řekl, že to, co jest příjemné a krásné, | jest donucením – nutí 10
prý totiž, poněvadž jest mimo podmět –, bylo by tak všechno donucením; neboť pro tyto oboje všichni všechno konají. Také ti, kteří něco konají, když byli násilím přinuceni, a neradi, konají to bolestně, ti však, kdo to konají proto, že jest to příjemné a krásné, konají to s radostí. Jest tedy směšno, přičítá-li někdo vinu vnějším okolnostem a nikoli sobě samému, ač se takovými snadno dává svěsti, a to | krásné přičítá sobě, ošklivé však 15
příjemnosti. Zdá se tedy, že donucení jest to, čeho příčina jest mimo toho, kdo jest násilím donucen, aniž donucený k tomu něčím přispívá.

2. Jednání z nevědomosti

To, co se děje z nevědomosti, není všechno dobrovolné, ale nedobrovolné jest to, co působí zármutek a lítost; neboť kdo něco učinil z nevědomosti, | ale při jednání 20
nepocítil žádné nelibosti, nejednal sice dobrovolně v tom,

o čem nevěděl, ale také ne nedobrovolně, ježto nad tím necítí žádného zármutku. Kdo tedy lituje toho, co učinil z nevědomosti, jest, jak se zdá, jako někdo, kdo jednal nedobrovolně, kdo však toho nelituje, ten – ježto jeho jednání se různí – jednal, řekněme, ne dobrovolně; neboť, ježto se od onoho různí, jest lépe, má-li vlastní jméno.

25 Zdá se, že se různí | také to, jedná-li někdo z nevědomosti, a nevědomě; neboť opilý nebo rozhněvaný člověk nezdá se jednati z nevědomosti, nýbrž z některé z uvedených příčin, ale přece ne vědomě, nýbrž nevědomě. Tedy žádný špatný člověk neví sice, co má konati a čeho se má varovati, a právě pro takovou chybu se lidé stávají nespravedlivými a zcela | špatnými. Nedobrovolným 30 však nemá býti zváno to, když někdo neví, co tu prospívá. Vždyť nevědomost v tom, pro co se rozhoduje, nebývá příčinou nedobrovolnosti, nýbrž špatnosti, ani neznalost všeobecných mravních předpisů – neboť pro tu bývají lidé káráni –, nýbrž neznalost jednotlivostí, | v nichž 1111^a a pro něž se jednání děje; v těch totiž jest také soustrast a odpuštění; neboť ten, kdo z nich něčeho nezná, jedná nedobrovolně.

Snad tedy není nevhodno vymeziti, které jednotlivosti to jsou a jak mnoho jich jest, kdo totiž a co koná, vzhledem k čemu nebo komu, někdy také | čím, například nástrojem, a pro co, například pro záchranu, a jak, například, zda mírně, či prudce. O všem tom tedy nemůže nikdo, kdo není šílený, nevědět, zřejmě pak ani o jednajícím předmětu. Neboť jak by neznal sebe sama? Snad někdo neví, co koná; například lidé říkají, že jim při řeči nedopatřením vyklouzlo slovo, anebo že nevěděli, že to 10 bylo tajemství, | jako se stalo Aischylovi s mysteriemi,* anebo že ten, kdo chtěl něco ukázati, například šípomet, spustil. Může pak také někdo míti za to, že syn jest

nepřítelem, jako Meropé,* a že oštěp, který jest ve skutečnosti zaostřen, jest obroušen, anebo že kámen jest pemza. Také může někoho usmrtiti, koho chtěl zachrániti podáním nápoje; a když chce někoho uchopiti, | jako to 15 dělají zápasníci,* může ho poraziti.

Je-li tedy ve všem tom, v čem jest jednání, také nevědomost, zdá se, že ten, kdo z toho něco neznal, jednal nedobrovolně, a zvláště ve věcech nejpodstatnějších; nejpodstatnější věci pak se zdá předmět a účel jednání. Když pak se nedobrovolností nazývá to, co se děje v takové nevědomosti, | jest také potřebí, aby ten skutek působil 20 zármutek a lítost.

3. Výměr dobrovolnosti

Ježto nedobrovolností jest to, co se děje násilným donucením a z nevědomosti, bude asi dobrovolností to, čeho počátek jest v jednající osobě, a to tak, že zná také jednotlivé okolnosti jednání. Snad tedy není správné tvrzení, že nedobrovolností | je to, co se děje ze vznětlivosti nebo 25 ze žádosti. Neboť potom předně žádná z ostatních živých bytostí nebude jednati dobrovolně, ani děti. Dále, zdaž nekonáme nic dobrovolně, co konáme ze žádosti nebo vznětlivosti, či snad to, co jest krásné, dobrovolně, co jest ošklivé, nedobrovolně? Nebyla by to směšná otázka, ježto v obou případech důvod jest jeden? Také by bylo snad nemístno | nazývati nedobrovolným to, po čem se má toužit; 30 vždyť i máme se hněvati pro něco a žádati si něčeho, například zdraví a vzdělání. Také se zdá, že to, co jest nedobrovolné, jest bolestné, to však, co jest podle žádosti, příjemné. Dále, čím pak se liší co do nedobrovolnosti chyby spáchané s rozvahou a se vznětlivostí? Oběma se máme

1111^b vyhýbati, | ale to nerozumné zdá se býti ne méně lidským, takže i ty skutky člověka ze vznětlivosti a žádosti; jest tedy nemístno pokládati to za nedobrovolné.

4. Záměrná volba neboli rozhodnutí

Když jsme vymezili dobrovolnost a nedobrovolnost, | jest dalším úkolem objasniti pojem záměrné volby; * zdá se totiž, že jest ctnosti nejvlastnější a že o mravní povaze rozhoduje více než skutky samy.

Záměrná volba tedy, zdá se, jest něco dobrovolného, ale není to tentýž pojem, nýbrž dobrovolnost jest rozsahem širší; neboť toho, co jest dobrovolné, jsou účastny i děti a ostatní živé bytosti, záměrné volby však nikoli, a náhlá okamžitá jednání | nazýváme sice dobrovolnými, ale neříkáme, že se dějí podle záměrné volby.

Ti, kdo říkají, že jest žádostí nebo vznětlivostí, vůli nebo nějakým míněním, nepodobají se mluvíti správně.

Neboť nerozumné bytosti nemají účasti na záměrné volbě, ovšem žádost a vznětlivost ano.

A ten, kdo není mocen sám sebe, jedná sice ze žádosti, | nikoli však podle záměrné volby; a | naopak ten, kdo jest sám sebe mocen, jedná podle záměrné volby, nikoli však ze žádosti.

A záměrné volbě se žádost protiví, žádost žádosti však nikoli.

A žádost se vztahuje k příjemnosti a nepříjemnosti, záměrná volba však ani k nepříjemnosti, ani k příjemnosti.

Ještě méně jest to vznětlivost, neboť se zdá, že to, co se děje ze vznětlivosti, má nejméně povahu záměrné volby.

Ale ani vůle to není, | ač se zdá, že jest s ní příbuzná. Neboť není žádné volby nemožností, a řekl-li by někdo,

že je volí, mohl by se zdáti bláhovým; chtění se však vztahuje k nemožnostem, například k nesmrtelnosti. A chtění se vztahuje i k tomu, čeho člověk sám sebou nikterak nemůže vykonati, například, aby zvítězil herec nebo zápasník; | toho však nikdo nevolí, nýbrž jen to, 25 o čem se domnívá, že se může státi jím samým. Dále vůle se vztahuje více k účelu, tak například chceme býti zdraví. Prostředky k tomu však volíme, a chceme býti šťastni a říkáme, že jsme, nedá se však říci, že to volíme; vůbec | se zdá, že záměrná volba jest to, co jest v naší moci. 30

Ani míněním nemůže býti. Zdá se totiž, že mínění se vztahuje ke všemu, a to právě tak k tomu, co jest věčné a nemožné, jako k tomu, co jest v naší moci; i rozlišuje se podle nepravdy a pravdy, nikoli podle zla a dobra, záměrná volba však spíše podle těchto. Vůbec tedy snad | nikdo neříká, že by byla totožná s míněním; ale ani s určitým míněním. 1112^a

Neboť podle toho, zda volíme dobro, či zlo, máme určitou povahu, nikoli podle toho, jaké máme mínění.

A volíme něco vzíti nebo se tomu vyhnouti nebo něco podobného, mínění však máme o tom, co něco jest nebo komu to prospívá anebo jak; | o tom, abychom něco vzali 5 nebo se tomu vyhnuli, nemáme vůbec mínění.

A záměrná volba bývá chválena spíše proto, že směřuje k tomu, k čemu má anebo že jest správná, mínění se však vztahuje k tomu, co jest pravdivé.

A volíme to, o čem nejvíce víme, že jest dobré, mínění však máme o tom, čeho nevíme zcela dobře.

Zdá se pak, že věci nejlepších nevolí titíž lidé, kteří mají nejlepší mínění, nýbrž | že někteří mají lepší mínění, pro svou špatnost však volí to, co voliti nemají. 10

Nic pak nezáleží na tom, zda mínění záměrnou volbu předchází, či ji provází; neboť o tom neuvažujeme, nýbrž

o tom, zda záměrná volba jest totožná s určitým míněním.

Co tedy záměrná volba jest, anebo jakého druhu jest, když není ničím z jmenovaných věcí? Zdá se sice býti něčím dobrovolným, ale není vše, co jest dobrovolné, svobodně voleno. | Či snad jest to alespoň výsledek předchozí rozvahy? Záměrná volba se skutečně děje s pomocí rozumného úmyslu. Zdá se, že to naznačuje již její jméno, že něco jest voleno před jinou věcí.

5. Rozvaha a záměrná volba

Zdali pak lidé uvažují o všech věcech a každá věc může býti předmětem praktické rozvahy, či o některých věcech rozvaha není možná? Ovšem předmětem | rozvahy musíme asi nazývat nikoli to, o čem uvažuje nějaký blázen nebo šílenec, nýbrž to, o čem uvažuje člověk rozumný.

O tom, co jest věčné, nikdo neuvažuje, například o vesmíru nebo o neúměrnosti úhlopříčky a strany čtverce. Ale ani o tom, co jest v pohybu, co se však děje stále týmž způsobem, buď z nutnosti nebo z | přirozenosti nebo z nějaké jiné příčiny, jako obraty slunce nebo jeho východy. Ani o tom, co jest hned tak, hned jinak, například sucha a deště. Ani o nahodilostech, například o nalezení pokladu. Ale ani o všech lidských záležitostech, například žádný Lakedaimoňan neuvažuje, jakou ústavou by se Skythové nejlépe spravovali. | Neboť nic z toho se nemůže státi skrze nás. Uvažujeme však o tom, co jest v naší moci a co námi může býti vykonáno; a to také zbývá.

Příčinami totiž se zdají býti přirozenost, nutnost a náhoda, potom rozum a všechno to, co se děje člověkem. Každý člověk pak uvažuje o tom, co může býti vykoná-

no skrze něho samého. A o | přesných a sobě dostačujících znalostech není rozvahy, například o písmenkách – neboť se nerozpakujeme, jak psátí –, avšak uvažujeme o tom, co se děje skrze nás, a ne stále týmž způsobem, například o věcech lékařských a výdělečných, | a tím více uvažujeme o kormidelnictví než o tělocviku, čím méně jest v onom přesnosti, a dále o ostatních věcech podobně. Více také o umění než o vědách; neboť v oněch se mínění více rozcházejí. Uvažování jest v těch případech, které se dějí pravidelně, v nichž však není zjevno, jak dopadnou, a v nichž jest něco neurčitého. | Rádce přibíráme na důležité věci, poněvadž sami sobě nedůvěřujeme, jsme-li dostatečně schopni správného soudu.

Neuvažujeme tedy o účelech a cílech, nýbrž o prostředcích. Neboť ani lékař neuvažuje, bude-li léčiti, ani řečník, bude-li přemlouvati, ani politik, má-li dáti dobré zákony, ani nikdo z ostatních lidí neuvažuje | o cíli; ale když si stanovili cíl, hledí k tomu, jak a čím ho dosíci, a jeví-li se, že ho lze dosíci více prostředky, přihlížejí k tomu, kterým prostředkem lze ho dosáhnouti nejsnáze a nejkrásněji. Možno-li však uskutečniti jej jen jedním prostředkem, uvažují, jak jest možno uskutečniti jej tímto a čím zase onen, až přijdou k první příčině, která v hledání jest poslední; | podobá se totiž, že ten, kdo uvažuje, hledá a řeší jmenovaným způsobem jakoby geometrickou úlohu. Rozvahou však, jak se zdá, není každé hledání, například matematické, ale každá rozvaha jest hledáním a to, co při rozboru jest poslední, jest při uskutečňování jednáním první. A narazí-li na nemožnost, | ustávají, například je-li potřebí peněz a není možno je opatřiti; ale jeví-li se to možným, pokoušejí se jednati. Možným pak jest to, co se skrze nás může státi; co se totiž děje skrze přátele, jest jaksí skrze nás; neboť po-

30 čátek jest v nás. Někdy pak hledáme nástroje, někdy jejich užívání; | podobně hledáme i ve všem ostatním, někdy, kým má býti něco vykonáno, někdy, jak a čím.

Podobá se tedy, opakují, že počátkem jednání jest člověk; rozvaha se vztahuje k tomu, co jest možno vykonati jemu samému, skutky však jsou pro něco jiného. Předmětem praktické rozvahy není tedy asi účel, nýbrž prostředky. Ani tedy jednotlivosti, například neuvažujeme 1113^a o tom, | je-li toto chléb anebo je-li upečen, jak náleží; neboť to jest věcí smyslové zkušenosti. A kdyby člověk chtěl stále uvažovat, šel by do nekonečna.

Předmět praktické rozvahy pak a předmět záměrné volby jest totéž, pouze s tím rozdílem, že to, co jsme volili či pro co jsme se rozhodli, jest již přesně vymezeno. Neboť co bylo z rozvahy vybráno, jest právě to, co 5 jest předmětem volby. | Každý člověk totiž přestává hledati, jak by měl jednati, jakmile počátek jednání přivedl až na své já, a to na svoji vůdčí složku; neboť tato jest to, jež se rozhoduje. To jest zjevno také ze starých ústav, které opěvoval Homéros;* králové totiž oznamovali svá 10 rozhodnutí lidu. A poněvadž to, pro co | se rozhodujeme, jest něco, o čem uvažujeme, čeho si žádáme a co jest v naší moci, bude asi také záměrná volba uvážená žádost toho, co jest v naší moci; neboť ve shodě s rozvahou zaměřujeme žádost k tomu, co jsme podle uvážení usoudili.

6. Vztah vůle k účelu

Tolik tedy budiž v obryse promluveno o záměrné volbě i o tom, čeho se týká, i o tom, že se vztahuje k prostředkům; | jak již podotčeno, vůle se vztahuje k účelu 15

a jedněm se zdá vztahovati k dobru, druhým však k dobru zdánlivému. Těm pak, kteří praví, že to, co jest chtěné, jest dobrem, vyplývá, že není chtěné to, co chce ten, kdo volí nesprávně – neboť je-li chtěné, jest i dobré; a přece bylo, stalo-li se tak, zlé –, | a těm, kteří praví, že to, co 20 jest chtěné, jest zdánlivým dobrem, vyplývá, že nic není přirozeně chtěné, nýbrž že pro každého jest chtěné to, co se mu zdá; to však se jeví jednomu tak, druhému jinak, a stalo-li se to, může to býti i protivné.

Jestliže tedy toto mínění není schváleno, jest nutno prohlásiti, že to, co prostě a opravdu jest chtěné, jest dobré, ale co se komu tak jeví; | že tedy ctnostnému člověku 25 jest to opravdu dobré, špatnému však nahodilé, zrovna jako u tělesných stavů těm, kteří jsou v dobrém stavu, jest zdrávo to, co jest opravdu takové, kdežto nemocným něco jiného. Podobně pak jest to i s tím, co jest trpké a sladké, teplé, těžké a se vším ostatním? Ctnostný člověk totiž | o všem soudí správně a pravda se mu ve všem 30 zjevuje. Neboť podle vlastního stavu každého člověka jsou věci krásné a příjemné, a největší předností ctnostného člověka* jest snad to, že ve všech věcech vidí pravdu a jest pro ně jakoby pravidlem a měrou. U obecného množství však, jak se podobá, zdrojem klamu jest pohnutka rozkoše; | jeví se mu totiž dobrem, ač jím není. 1113^b Alespoň příjemnost volí jako dobro, bolesti se však vyhýbá jako zlu.

7. Svoboda v jednání

Poněvadž tedy předmětem chtění jest účel, to pak, o čem uvažujeme a pro co jsme se rozhodli, jsou prostředky, bude asi jednání, jež se vztahuje k těmto prostředkům,

5 odpovídati | záměrné volbě a bude dobrovolné. A právě
ctnostné činnosti se vztahují k těmto prostředkům. V na-
ší moci tudíž jest i ctnost, podobně pak i špatnost. Neboť
tam, kde na nás jest jednati, tam i nejednati, a tam, kde
jest ne, jest i ano; a tak jestliže jest v naší moci konati to,
10 co jest krásné, na nás také bude nekonati to, | co jest oš-
klivé, a jestliže na nás jest nekonati to, co jest krásné,
bude také v naší moci konati to, co jest ošklivé. Jestliže
pak jest v naší moci konati věci krásné a ošklivé, stejně
pak i nekonati – a to podle dřívějšího výkladu znamená
býti dobrý a zlý –, v naší moci tedy jest, jsme-li hodní
a špatní. Říkati pak, že

15 *rád | špatným, nerad šťastným nikdo není snad, **

jest, jak se podobá, jednak mylné, jednak pravdivé. Ne-
boť šťastným nikdo není nerad, špatnost však jest dobro-
volná; anebo bychom museli pochybovati o svých dří-
vějších vývodech a popřítí, že člověk jest počátkem
a původcem svého jednání, jako jest také původcem svých
dětí. Je-li však toto jisto a své jednání nemůžeme uvéstí
20 | na jiné příčiny než na ty, které jsou v nás, bude i to,
čeho příčiny jsou v nás, v naší moci a bude dobrovolné.

To, podobá se, dosvědčují i jednotlivci soukromě i zá-
konodárci; kárají totiž a trestají lidi, kteří páchají špat-
nosti, mimo ty, kteří tak činí z násilí nebo z neznalosti,
25 jíž sami | nezavinili, avšak ty, kteří jednají krásně, zahr-
nují poctami, aby tyto povzbudili, ony odstrašili. A pře-
ce nikdo nebývá povzbuzován k jednání, které ani není
v naší moci, ani není dobrovolné, ježto by nic neprospi-
valo, kdybychom se nechali přemluvití, abychom nepo-
cífovali tepla, bolesti nebo hladu anebo cokoli jiného ta-
kového; budeme zajisté nicméně míti takové pocity.

| Vždyť lidé kárají i neznalost samu, kdykoli se někdo 30
zdá býti vinen svou neznalostí, jako se opilcům dostává
dvojího trestu.* Neboť příčina jest v opilci; v jeho moci
totiž bylo, aby se vyhnul opilosti, a tato jest příčinou jeho
neznalosti. A trestají ty, kteří něčeho ze zákonů neznají,
co jest potřebí věděti, a není nesnadno, | a podobně i ve 1114^a
všem ostatním, čeho, jak se zdá, neznají z nedbalosti,
ježto na nich jest, že toho neznají; neboť jest to v jejich
moci, aby se o to postarali.

Ale snad jest již takové povahy, že se nestará. Lidé
však jsou sami vinni, že se takovými stali, | ježto žijí 5
nevšimavě, a že jsou nespravedliví nebo nevázaní, zavi-
ňují tím, že jednak křivdí, jednak stále žijí v pitkách
a v takových nepravostech; vždyť jednotlivé činnosti
utvářejí v nich takové stavy. To vidíme na těch lidech,
kteří se cvičí v jakémkoli zápase nebo zaměstnání; neu-
stále je totiž vykonávají. Tedy neznalost skutečnosti, | že 10
z jednotlivých úkonů vznikají duševní stavy, prozrazuje
člověka zcela poštilého.

Rovněž jest nerozumné, že by ten, kdo se dopouští ne-
spravedlivosti, nechtěl býti nespravedlivý, anebo ten, kdo
žije nevázaně, nechtěl býti nevázaný; jestliže někdo dobře
ví, že koná něco, z čeho bude nespravedlivý, jest asi dob-
rovolně nespravedlivý. Naproti tomu ovšem, bude-li pou-
ze chtíti, nepřestane býti nespravedlivý a nebude sprave-
dlivý. Ani totiž | nemocný není zdrav, a přece, je-li to 15
tak, jest nemocen dobrovolně, protože žil nemírně a ne-
poslouchal lékařů; tehdy tedy mu bylo možno, aby ne-
churavěl, zameškal-li to však, již nikoli, jako ten, kdo
hodil kamenem, nemůže jej již vzítí zpět; a přece v jeho
moci bylo vzítí jej a hoditi jím; počátek zajisté jest v něm.
Tak z počátku bylo možno i nespravedlivému člověku
| i nevázanému, aby se takovými nestali, proto jsou jimi 20

dobrovolně; jakmile se však takovými stali, není jim již možno, aby jimi nebyli.

Dobrovolné jsou nejen špatnosti duševní, nýbrž u některých lidí také tělesné, které jim též vytýkáme; lidem, kteří jsou oškliví od přirozenosti, nikdo zajisté nečiní výtky, ale ovšem těm, kteří jsou takoví od neobratnosti a | nedbalosti. Zrovna tak co do choroby a zmrzačení; nikdo se totiž snad nebude vaditi s člověkem, který je slepý od přirozenosti nebo od nemoci nebo od rány, ale spíše ho polituje; ovšem každý to vytkne tomu, kdo je slepý z opilství nebo z jiné nevázanosti. Vytýkají se tedy ty špatnosti, které jsou v naší moci, které pak ne, nikoli.

30 Je-li | však tomu tak, též v ostatních věcech vytýkané špatnosti jsou asi v naší moci.

Řekne-li však někdo, že všichni lidé směřují k tomu, co se jim jeví dobrým, že však nejsou pány své obrazivosti, nýbrž jaký | právě kdo jest, takovým se mu jeví i účel a cíl, tedy když každý člověk jest jaksi vinen svým stavem, bude mít také sám jaksi vinu za svou obrazivost. Není-li však nikdo sám vinen svým špatným jednáním, nýbrž jedná tak z neznalosti cíle, | ježto má za to, že se mu těmito prostředky dostane nejlepšího, pak směřování k cíli není předmětem jeho vlastní volby, nýbrž se tak musí roditi jakoby se zrakem, aby jím správně rozeznával a vybíral opravdové dobro, a jest dobré přirozenosti ten, komu se toho od přírody krásně dostalo – neboť to jest největší, nejkrásnější a takové, že toho nelze od jiného | převzít ani se tomu naučiti, nýbrž jen tak to bude mít, jak mu to přirozenost dala, a v tomto dobrém a krásném přirozeném nadání záleží asi dokonalá a opravdu dobrá přirozenost*–; je-li to tedy pravda, oč více bude dobrovolná ctnost než špatnost? Neboť oběma, člověku dobrému i zlému, účel neboli cíl se jeví stej-

ně od přirozenosti anebo jakýmkoli způsobem | a jest 15
dán, vše ostatní však vztahují k němu a jednají tak anebo jinak. Ať se tedy účel od přirozenosti nejeví každému jakýmkoli, nýbrž ať jest nějaký určitý a jest mimo něho, anebo ať jest účel přirozený, tak přece tím, že ctnostný člověk vše ostatní koná dobrovolně, jest ctnost dobrovolná a ne méně | dobrovolná jest asi i špatnost. Neboť 20
stejně i zlému člověku náleží sebeurčení ve skutečích, i když ne v účelu. Jestliže tedy, opakují, ctnosti jsou dobrovolné – neboť jednak sami jsme jaksi spolupříčinou svého stavu, jednak podle toho, jací jsme, takový si klademe i cíl –, i špatnosti asi budou dobrovolné; | neboť 25
poměr jest tu stejný.

8. Shrnutí a závěr povšechné etiky

Pojednali jsme tedy obecně o ctnostech a jednak co do rodu jejich jsme v obryse určili, že jsou střednosti a stavy, jednak jsme vysvětlili, že podle své podstaty, samy pro sebe, činně působí právě v tom, z čeho vznikají, dále že jsou v naší moci, jsou dobrovolné a jsou takové, jak je asi předpisuje správný úsudek.

Nejsou však stejně dobrovolné skutky a stavy; neboť 30
skutky máme ve své moci od počátku až do konce, poněvadž známe jednotlivosti, při utváření svých stavů však máme ve své moci pouze | počátek, jejich mohutnění pak 1115^a
jednotlivými úkony si nejsme vědomi, zrovna jako při onemocnění; ale že na nás bylo tak anebo ne tak si počínati, proto jsou dobrovolné.

9. *Jednotlivé ctnosti a špatnosti. Statečnost*

5 Nyní zase začněme o jednotlivých ctnostech a uved-
me, jaké jsou, | k čemu se vztahují a jak, z čehož bude
zároveň i patrno, kolik jich jest.

Tedy pojednejme nejprve o statečnosti. Objasnili jsme
již, že jest středností co do bázně a smělosti, i jest zjev-
no, že se bojíme toho, co jest strašné, tím pak jsou, pro-
stě řečeno, zla; proto také bázeň bývá vymezována jako
10 očekávání zla. | Bojíme se tedy všeho zlého, například
hanby, chudoby, nemoci, opuštěnosti, smrti, ale přece se
zdá, že člověk není statečný vzhledem k tomu všemu;
báti se totiž něčeho jest i slušné i krásné, nebáti se jest
ošklivé, například hanby; kdo se té bojí, jest dobrý a má
15 stud, kdo se jí nebojí, jest beze studu. | Někteří však i to-
hoto v přeneseném významu nazývají statečným; neboť
má se statečným něco podobného; jest totiž i člověk sta-
tečný jaksi nebojácný. Netřeba se pak báti chudoby ani
nemoci, ani vůbec něčeho, co není ze špatnosti nebo vlast-
ní vinou; ale není statečný ani ten, kdo vzhledem k to-
muto jest nebojácný, avšak pro podobnost nazýváme tak
20 i tohoto. | Někteří lidé zajisté, i když jsou ve válečných
nebezpečích zbabělí, jsou štědrí a ke ztrátě majetku se
chovají odhodlaně. Ani tedy není zbabělý ten, kdo se bojí
zpupnosti proti dítkám a ženě, anebo se bojí závisti nebo
něčeho takového; ani není statečný již ten, kdo se nele-
ká, má-li býti bit.

25 V jakých tedy strašných věcech se projevuje | stateč-
ný člověk? Snad v největších z nich? Zajisté nikdo nad
něho není při hrozných věcech vytrvalejší. Nejstrašnější
pak jest smrt; neboť jest koncem a zdá se, že pro zemře-
lého není již žádného dobra ani zla. Ale nezdá se také, že

by se statečnost vztahovala ke každé smrti, například na
moři nebo v nemocech. V kterých případech tedy? Či
snad v | nejkrásnějších? Takové jsou ve válce; jest to 30
zajisté v největším a nejkrásnějším nebezpečí. S tím sou-
hlasí tedy pocty v obcích a u samovládců.

Podle toho statečným ve vlastním smyslu bude asi na-
zýván ten, kdo nemá strachu před krásnou smrtí a před
tím, co smrtí bezprostředně hrozí; a to jest | nejspíše ve 35
válce. Avšak statečný člověk nemá strachu ani na moři,
| ani v nemocech, ač ne tak jako námořníci; neboť onen 1115^b
se vzdal již záchranu a jest mrzutý nad takovou smrtí,
tito však ze zkušenosti jsou dobré naděje. Zároveň pak
ještě zmužilé chování se projevuje za okolností, v nichž
jest možná obrana, | anebo jest krásnou věcí zemřítí; 5
v uvedených případech záhuby však nic takového není.

10. *Nerozvážná smělost. Zbabělost*

To, co jest strašné, není pro všechny lidi totéž, mluví-
me o něm také jako o něčem, co jest nadlidské. Toto jest
pro každého strašné, alespoň pro toho, kdo má rozum, to
pak, které jest lidské, liší se velikostí a znaky | „více“ 10
a „méně“; stejně i věci bezpečné.

Statečný člověk jest neohrožený, jak se na člověka slu-
ší. Bude se tedy sice báti i takových věcí nadlidských,
jak má a jak jest rozumno, ale podstoupí je pro krásno,
neboť toto jest účelem ctnosti. Jest však možno báti se
toho více a méně a také báti se toho, co není strašné, jako
něčeho | strašného. Při tom se chyby dějí tím, že se jed- 15
nak bojíme toho, čeho nemáme, jednak tak, jak nemáme,
a jednak tehdy, kdy nemáme, nebo nějak podobně; stej-
ně tak i u věcí bezpečných.

Ten tedy, kdo podstupuje to a bojí se toho, čeho má, pro co, jak a kdy má, a takto jest i odvážný, jest statečný. 20
 Neboť | statečný člověk trpí a jedná, jak náleží a jak jest rozumno. Cílem pak každé skutečné činnosti jest to, co jest přiměřeno duševnímu stavu, a to je též u člověka statečného. Statečnost jest krásná; takový tedy jest i její cíl. Všechno se totiž cílem určuje. A tak statečný člověk pro krásno podstupuje a koná věci statečnosti přiměřené.

Z lidí, kteří překročí míru, ten, jenž ji překročuje nebojácností, nemá zvláštního jména – poznamenali jsme 25
 již nahoře, že mnohá vlastnost jest | bezejmenná –, byl by snad šílený nebo tupý, kdo by se nebál ani zeměřesení, ani vlnobití, jak se vypravuje o Keltech.* Ten pak, který co do strašných věcí smělostí míru překročuje, jest nerozvážný smělec. Zdá se však, že smělec bývá také 30
 vychloubavý a | zmužilost si jen osobuje. Vždyť jak onen skutečně se chová ke strašným věcem, tak tento se chce pouze zdáti; v tom tedy, v čem může, napodobuje. Proto takoví lidé jsou také většinou skety; neboť jsou v tom smělí, ale skutečně strašných věcí nesnesou. Kdo pak v bázni míru překročuje, jest zbabělý. K němu se totiž 35
 pojí to, že se bojí, čeho se nemá báti | a jak nemá a všechno 1116^a
 takové. | I v odvážnosti však míry nedosahuje; ale tím, že v strachu před bolestí míru překročuje, více se prozrazuje. Zbabělý jest tedy jaksi beznadějný; bojí se totiž všeho. Statečný člověk však právě naopak. Neboť odvážnost jest znakem toho, kdo má dobrou naději.

5 A tak lidé zbabělí | a smělí a stateční projevují se v týchž věcech, různě se však k nim chovají. Jedni totiž mají nadbytek a nedostatek, druzí zachovávají střed a jednájí, jak mají. Smělci jsou náhlí a odhodlaní před nebezpečími, v nebezpečí samém však povolují, kdežto muži stateční jsou v činech statní, před nimi však klidní.

11. Sebevražda. Druhy statečnosti

Jak jsme tedy řekli, statečnost jest střednost co do věcí 10
 bezpečných a strašných, v kterých, bylo pověděno, a volí i podstupuje něco proto, že jest to krásné anebo že opak jest ošklivý. Přivoditi si však smrt,* abychom se vyhnuli chudobě nebo hoří lásky anebo vůbec nějakému zármutku, nenáleží člověku statečnému, nýbrž spíše zbabělci; jest totiž změkčilostí vyhýbati se protivenstvím, i | ne- 15
 podstupuje sebevrah smrt proto, že jest to krásné, nýbrž proto, že se vyhýbá zlu.

Statečnost jest tedy něco takového. Slova toho se však užívá ještě i pro jiné druhy, a to v pěti různých významech.

Předně statečnost občanská. Ta se jí nejvíce podobá. Zdá se totiž, že občané podstupují nebezpečí pro zákonné tresty, ztrátu cti a pro pocty. | A proto se zdá, že nej- 20
 více zmužili občané jsou v obcích, v nichž zbabělci jsou bezectní, mužové stateční pak jsou ctěni. O takových píše i Homéros,* například o Diomédovi a Hektorovi:

Obzvlášť Púlydamantem mi budou činěny výtky;

a Diomédés:*

*Hektór by ve sboru Tróů pak asi promluvil takto: 25
 „.... syn Týdeův, ode mne zahrán.“*

Tato statečnost se nejvíce podobá té, o které jsme nahoře mluvili, poněvadž vzniká pro ctnost – totiž pro stud – a pro touhu po krásnu – totiž po cti – a pro únik před hanbou, která jest ošklivá. Někdo sem však vřadí také

30 muže, | kteří svými vládci jsou nuceni k těmž počínání; ale jako lidé špatnější, nečiní to tak ze studu, nýbrž z bázně a vyhýbají se nikoli tomu, co jest ošklivé, nýbrž tomu, co působí strast. Vždyť jejich vůdcové je nutí jako Hektór:*

35 *Koho však opodál boje bych spatřil, kterak se choulí, tomu pak nebude snadno, by spasil se od psů ...*

1116^b Velitelé vojinů v první řadě činí totéž a bijí je, ustupují-li, a rovněž ty, | které stavějí před příkopy a na taková místa. Všichni je zajisté nutí. Jest však potřebí býti statečný ne z nutnosti, nýbrž proto, že jest to krásné.

5 Zdá se pak, že i zkušenost v jednotlivostech jest jakousi statečností; odtud také Sókratés se domníval, | že statečnost jest věděním.* Takový jest jeden v tom, druhý v onom, ve válečnictví jsou to vojíní. Neboť ve válce jest mnoho lichého, co tito obyčejně prohlédají, i zdají se býti stateční, poněvadž ostatní nevědí, co to jest. Dále, pro zkušenost především jsou schopni rány rozdávat i žádných neutržiti, | poněvadž dovedou vládnouti zbraní a mají takovou výzbroj, jaká jest nejvhodnější k tomu, aby zasáhli, ale sami sebe chránili. Tak tedy bojují jako ozbrojení s neozbrojenými a jako vycvičení zápasníci s nevyvycvičenými. Neboť v takových zápasech nejsou nejzdatnějšími bojovníky mužové nejstatečnější, 15 nýbrž ti, kteří mají největší | sílu a nejobratnější těla. Námezdní vojíní se však stávají zbabělými, kdykoli nebezpečí jest nadměrné a ubývá jejich počtu a výzbroje. První se dají na útěk, kdežto vojsko občanské vytrvá a umírá, jak se stalo u Hermaia.* Neboť občané pokládají útěk za ošklivost | a smrt jest jim milejší než taková 20 záchrana, kdežto oni z počátku se vydávali v nebezpečí,

jako by byli statnější, ale když je poznali, utíkají, ježto se bojí více smrti než hanby. Statečný muž však takový není.

V souvislosti se statečností bývá uváděna také vznětlivost.* Neboť statečnými se zdají býti pro svou vznětlivost ti, | kteří jako zvířata se ženou proti těm, kdo je 25 zranili, poněvadž i lidé stateční jsou vznětliví. Vznětlivost totiž jest velmi odvážná vzhledem k nebezpečí, pročť také Homéros praví: „cit síly do ducha vložil“ a „hněv i vznětlivost vzbudil“ a „nozdrami prudký citový pud“ a „vzkypěla krev“;* podobá se zajisté, že všechny podobné výroky značí | povzbuzení a podnět. 30 Stateční lidé tedy jednají pro krásno, vznětlivost pak s nimi spolupůsobí. U zvířat však jest podnětem pocit bolesti, jejich počínání totiž pochází odtud, že byla raněna, anebo že se toho bojí, ježto, jsou-li alespoň v křoví anebo v močále, nevycházejí. Nejsou tudíž statečná, protože bolestí a pudem hnána | pádí do nebezpečí, aniž 35 předvídají něco hrozného. Vždyť tak i hladoví osli by byli stateční; neboť od | píce neodejdou, ani když jsou byti. Také cizoložníci se pro svou žádost odvažují mnohých věcí. Zdá se pak, že nejpřirozenější jest statečnost, 40 pochází-li ze vznětlivosti, a | jest pravou statečností, přidruží-li se k ní ještě rozumná rozvaha a pohnutka. Lidé pocítují také bolest, když se zlobí, a mstí-li se, mají zase radost. Ti však, kdo pro to bojují, jsou sice bojovní, ale ne stateční; nebojují totiž pro krásno, ani že by to bylo rozumné, nýbrž z vášně. Něco podobného však v tom mají. 5

Stateční nejsou ani lidé, kteří chovají dobrou naději; | neboť jsou smělí v nebezpečích proto, že často a nad 10 mnohými protivníky zvítězili. Podobají se však lidem statečným, protože obojí jsou odvážní; ale kdežto sta-

teční jsou odvážní z uvedených důvodů, tito lidé jenom proto, že si myslí, že jsou silnější a že se jim nic nestane. Tak to však činí i lidé opilí; | jsou totiž plni dobré naděje. Dopadne-li však věc jinak, než si mysleli, dají se na útěk.

Ale statečnému člověku náleželo podstoupiti to, co jest a jeví se lidsky strašné, protože jest to krásné a opak jest ošklivý. Proto se také zdá, že se větší statečnosti vyžaduje k tomu, aby člověk byl bez bázně a byl neochvějný v nebezpečí náhlém než předvídaném; | pochází to totiž více z duševního stavu, anebo také proto, že méně z přípravy. Neboť pro to, co předvídáme, můžeme se rozhodnouti z rozumové úvahy, kdežto pro to, co se přihází náhle, pouze podle duševního stavu.

Statečnými se jeví také lidé neznalí a jsou nedaleko těch, kteří mají dobrou naději, jsou však horší tím, že nemají žádné zásady, kdežto tito ano. Proto také vytrvávají po nějakou | dobu; oni však zklamáni, když poznají, že se věc má jinak, než tušili, dávají se na útěk, jak to zakusili Argejští,* když napadli Lakóňany v domnění, že jsou to Sikyóňané.

12. Další určení pojmu statečnosti

Pověděli jsme, jací jsou lidé stateční a také ti, kteří se statečnými jenom zdají. Ač se statečnost vztahuje k odvážnosti a bázni, přece se nevztahuje | k oběma stejně, nýbrž více k věcem strašným. Neboť ten, kdo jest v tom neohrožený a při tom se chová, jak náleží, jest více statečný než ten, kdo se tak chová při věcech bezpečných. Proto se, jak řečeno, statečnými nazývají ti, kdo podstupují věci bolestné. Z toho důvodu také statečnost jest

bolestná a právem bývá chválena; neboť nesnadnější jest | podstupovati věci bolestné než zdržovati se věcí příjemných. 35

Ale může se | zdáti, že cíl v statečnosti jest příjemný 1117^b
a pouze okolnostmi bývá zastiňován, jak se také děje v gymnastických zápasech. Rohovníkům zajisté cíl, pro nějž zápasí, jest příjemný, totiž věnec a pocty, rány však jim působí, zvláště jsou-li | tělnatí, utrpení a bolest, a vůbec celá ta námaha. A poněvadž jest toho mnoho, zdá se, že cíl, který jest malý, nemá nic příjemného. Je-li však věc taková i co do statečnosti, smrt i rány, přijímané proti vůli, budou statečnému muži nepříjemné, ale podstoupí je, protože jest to krásné anebo že opak jest ošklivý. A | čím více by měl všelikou ctnost a byl šťastnější, tím bolestnější bude pro něho smrt. Neboť pro takového člověka žítí jest nejcenější a vědomě bude zbaven největších dober; a to jest bolestné. Ale tím není méně statečný, ba snad i více, protože místo oněch volí krásno ve válce. | Tak přece ve všech ctnostech není činnost spojená s libostí, leda tolik, kolik dosahuje cíle. Proto nic nepřekáží mínění, že lidé takové vlastnosti nebývají nejlepšími bojovníky, nýbrž spíše ti, kteří jsou sice méně stateční, ale nemají žádného jiného dobra; neboť tito lidé jsou ochotni podstoupiti nebezpečí a svůj | život dávají 20
v sázku za malé výhody.

13. Uměřenost. Nevázanost

O statečnosti tedy tolik budiž pověděno – co jest, není podle toho nesnadno v obryse vystihnouti. Po ní promluvíme o uměřenosti.* Neboť tyto ctnosti, jak se zdá, náležejí nerozumným složkám duše.

25 Podotkli jsme již, že uměřenost jest středem co do rozkoší – méně totiž a ne stejným způsobem vztahuje se k bolestným pocitům. Zdá se pak, že v téže oblasti jest i nevázanost.

Nyní tedy určíme, k jakým rozkoším se vztahuje. Rozlišili jsme rozkoše tělesné a duševní, jako jest ctižádost, vědychtivost; každý se totiž | těší z toho, k čemu má náklonnost, při čemž nikterak nestrádá tělo, nýbrž spíše duše. Při takových rozkoších se však nemluví ani o lidech uměřených, ani o nevázaných; stejně ani při ostatních, které nejsou tělesné. Mluvíme tu o lidech hovorných a povídavých a o tlachalech, | kteří celé dny tráví povídáním o všem možném, nikoli však o nevázaných lidech | ani o těch, kteří se trápí pro peníze nebo pro přátele.

Uměřenost se tedy projevuje spíše v rozkoších tělesných, ale ani to ne ve všech. Neboť ti, kteří se těší z toho, co jest libé zraku, například z barvy, podoby a kresby, nejsou nazýváni ani uměřenými, ani | nevázanými; a přece se asi bude zdáti, že jest také způsob, jakým i z toho se třeba těšiti, a že jest tu také nadbytek a nedostatek. Stejně je tomu i při poslechu. Toho totiž, kdo se příliš těší ze zpěvů nebo z přednesu, nikdo nenazve nevázaným, ani uměřeným toho, kdo tak činí, jak náleží. Ani ty, kdo mají libost při dojmech čichových, leč | nahodile; toho totiž, kdo se těší z vůně ovoce, růží nebo kadidla, nenazýváme nevázaným, nýbrž spíše toho, kdo se těší z vůně mastí a lahůdek. Neboť z nich se těší lidé nevázaní, poněvadž tím vzniká v nich vzpomínka na předměty, po nichž touží. Můžeme viděti i ostatní lidi, že se těší | z vůně pokrmů, když mají hlad. Ten pak, kdo se těší z takových věcí, prozrazuje vlastnost nevázaného člověka. Neboť jeho žádost k nim směřuje.

Ani však u ostatních živých bytostí není rozkoše v těchto smyslech, leč nahodile. Neboť ani psi se netěší ze zápachu zajíců, nýbrž z požívání jich, na stopu je však přivedl čich. | Ani lev se netěší z hlasu býka, nýbrž z požívání býka, ale že jest blízko, vycítil z jeho hlasu, takže se zdá, jako by se těšil z toho. Stejně se ani netěší z toho, že uviděl nebo vyslídil jelena nebo kozorožce, nýbrž že bude mítí potravu. Uměřenost tedy a nevázanost se vztahují k takovým rozkoším, jichž jsou účastni i | ostatní živočichové, pročež takové rozkoše se jeví otrockými a zvířeckými; těmi pak jsou pocity hmatové a chuťové. Zdá se však, že i chuti se tu užívá jenom poskrovnu anebo zcela nic; chuti totiž náleží rozlišovati šťávy, což činí lidé, kteří zkoušejí vína a strojí lahůdky. Netěší se však z toho zhořa nic, nebo | alespoň ne lidé nevázaní, nýbrž z požívání, které se vesměs, i v jídle i v pití i ve věcech pohlavních, děje hmatem. Proto si také kterýsi labužník přál, aby měl hrdlo delší než jeřáb, protože si liboval v | hmatovém pocitu. Jest to tedy nejvíce společný smysl, k němuž se nevázanost vztahuje; a právem se asi bude zdáti, že jest zahanbující, protože se nám ho dostává nikoli jako lidem, nýbrž jako živočichům. Těšiti se tedy z takových požitků a v nich si zvláště libovati, jest vskutku něco zvířeckého; vždyť právě nejušlechtilější | hmatové slasti se při tom vylučují, například ty, které v tělocviku vznikají třením a zahříváním; neboť hmatový požitek nevázaného člověka se nevztahuje k celému tělu, nýbrž k některým jeho částem.

Zdá se, že žádosti jsou jednak společné a přirozené, jednak zvláštní a získané. Například žádost po potravě je přirozená; | neboť každý člověk podle potřeby si žádá suché nebo tekuté potravu, a někdy obojí; a lůžka si žádá, jak praví Homéros,* mladý i vyspělý muž. Ale ne každý

si žádá takové nebo oné potraviny a ani týž člověk vždy stejné. Proto jest zjevno, že jest to naše.* Ale přece to má alespoň něco také přirozeného. Každému totiž jest příjemné něco jiného a některé věci všem jsou příjemnější
15 | než cokoli jiného.

A tak v přirozených žádostech jen málokteří lidé chybují, a to pouze v jednom směru, totiž vzhledem k tomu „příliš mnoho“. Neboť jísti bez rozdílu cokoli a píti až k přeplnění jest tolik, jako množstvím překročiti přirozenou míru; přirozenou žádostí totiž jest ukojiti potřebu.
20 Proto se takoví lidé nazývají jedlíky, poněvadž | nad potřebu naplňují žaludek. Takovými pak se stávají ti, kteří jsou příliš otrocké povahy.

Naopak ve zvláštních rozkoších chybují mnozí lidé a všelijak. Neboť lidé, o nichž říkáme, že si libují v takových rozkoších, těší se buď z těchto věcí, z kterých nemají, nebo více než většina lidí, anebo, jak nemají. Nevázaní
25 lidé překročí míru ve všem; | vždyť se těší z něčeho, z čeho nemají – jest to hodno spíše nenávisti –, a je-li třeba z něčeho toho se těšiti, těší se více, než mají a než se těší většina lidí.

Jest tedy patrné, že nadbytek co do slastí jest nevázanost a zaslouhuje hany. Co do bolestí však se člověk nenazývá | uměřeným proto, že podstupuje to, co působí bolest, jako jest tomu u statečností, ani pro opak se nenazývá nevázaným, nýbrž nevázaným se nazývá proto, že se poddává bolesti více, než má, nad tím, že se mu příjemnosti nedostává – a bolest tu mu působí slast –, uměřeným se pak nazývá proto, že se nepoddává bolesti nad nepřítomností toho, co jest příjemné.

14. Bezcitovost. Znaky uměřeného člověka

Nevázaný člověk si tedy žádá všech příjemností nebo alespoň největších, i bývá puzen žádostí, aby si je vybíral místo ostatních věcí; pročež také pociťuje bolest, i když se jich nedostává, i když si jich žádá. Neboť žádost jest spojena s pocitem bolesti; | podobá se však, že
5 jest nesmyslné poddávati se bolesti pro slast. Zřídka se však vyskytují lidé, kteří by v slastech nedosahovali míry a radovali se méně než mají. Taková bezcitovost totiž není lidská. Neboť i ostatní živočichové rozeznávají pokrmy a z jedněch se těší, z druhých nikoli; když však někomu není nic příjemné a není pro něho rozdílu mezi jedním a druhým smyslovým pocitem, ten asi bude daleko | od
10 toho, aby byl člověkem. Takový člověk však nemá zvláštního jména, protože se takové jméno vůbec nevyskytuje.

Uměřený člověk zachovává v těch věcech střed. Ani se totiž neraduje z toho, z čeho se nade vše raduje člověk nevázaný, nýbrž se spíše horší, ani se vůbec neraduje z toho, z čeho nemá, ani velice z něčeho takového, ani nepociťuje bolesti nad nepřítomností toho, ani si toho nežádá, leč mírně, ani | více než má, ani kdy nemá, ani
15 vůbec něco takového. Po tom však, co se týká zdraví anebo dobrého stavu a jest příjemné, touží mírně a jak má, i po ostatních příjemnostech, když nejsou oněm na překážku, anebo nejsou proti krásnu nebo nad jeho majtkové poměry. Neboť ten, kdo by se tak choval, liboval by si v takových slastech více než | slušno; uměřený
20 člověk však není takový, nýbrž jak káže správný úsudek.

15. *Poměr nevázanosti a zbabělosti k dobrovolnosti.*
Neukázněnost

Podobá se však, že nevázanost jest více dobrovolná než zbabělost. První totiž záleží v slasti, druhá v strasti, z nichž oné si máme žádati, této se vyhýbati; a strast přivádí z rovnováhy a ničí přirozenost toho, kdo ji má, kdež-
 25 to slast nic takového nepůsobí. Jest tedy více | dobrovolná. Proto také hanebnější. Neboť jest také možno snadněji jí zvyknouti; takového totiž jest v životě mnoho a zvyky ty nejsou nebezpečné, avšak u věcí, které budí strach, jest tomu naopak.

Přece se však bude zdáti, že zbabělost není stejně dobrovolná v jednotlivých projevech. Sama totiž jest bez pocitu bolesti, tyto však tímto pocitem člověka rozrušují
 30 tak, že | i zbraň odhazuje a jinak se chová neobratně; proto se také zdá, že jsou násilné. U nevázaného člověka naopak jednotlivosti jsou dobrovolné – vždyť si jich žádá a po nich touží –, celek však méně. Neboť nikdo si nežádá býti neukázněný.

Slova „nevázanost“ neboli „neukázněnost“ užíváme
 1119^b také o dětských chybách; * mají | totiž jakousi podobnost. Nyní na tom nic nezáleží, která od které má jméno, jest však zjevno, že pozdější od dřívější. A nepodobá se, že by přenesení nebylo příléhavé; neboť ukázněno má býti to, co touží po ošklivých věcech a má velký vzrůst a takovým jest | nejvíce žádost a dítě. Neboť i děti žijí dle žádosti a nejvíce touží po tom, co jest příjemné. Nebude-li tedy žádost poslušna a poddána, dále poroste. Touha po příjemnosti totiž jest nenasytná a odevšad přichází nerozumnému člověku; ukojení žádosti pak bude stupňovati přirozenou náklonnost, a jsou-li žádosti | velké
 10

a silné, vytlačí i soudnost. Proto mají býti mírné a skrovné a nemají se protiviti úsudku rozumu. To pak nazýváme poslušností a ukázněností; jako totiž dítě má žíti podle příkazu vychovatelova, tak se žádostivost má řídití | rozumem. Proto žádavá složka duše člověka uměřeného má s rozumem souhlasiti; neboť cílem obou jest krásno, i žádá si uměřený člověk toho, čeho má, jak a kdy má; tak káže i úsudek rozumu. 15

- *jako to dělají zápasníci*: všechno to jsou příklady na jednotlivosti, týkající se podmětu, podstaty skutku, předmětu, prostředku, účelu, způsobu.
- 72 *objasniti pojem záměrné volby*: προαίρεσις (electio). Pojem jest nesnadno přeložiti, ježto dle Aristotela spojuje volbu, úmysl, předsevzetí, vůli a znamená mu svobodné rozhodnutí (liberum arbitrium), to, co jest v naší moci. Volím překlad „záměrná volba“, aby byl patrný i úmysl ze strany podmětu, tj. záměr a zároveň účel, jímž se záměr má spravovati, a aby byl vyznačen rozdíli od slova αἰεσις, jež značí volbu také podle miněni, náhady, náhody apod., kdežto προαίρεσις značí rozhodnutí, odhodláni podle rozumových důvodů; dáti přednost jedné věci před druhou, sebourčení. V nauce o proairesi jest Aristotelova nauka o svobodě vůle. (Srov. C. F. Heman, *Des Aristoteles Lehre von der Freiheit Des menschlichen Willens*, Lipsko 1887.) Kdybychom chtěli užiti toho názvu, tedy můžeme říci, že Aristotelova nauka jest mírným determinismem. Viz Úvod.
- 76 *zjevno také ze starých ústav, které opětoval Homéros*: II, 53n.
- 77 *předností chosiného člověka*: neboť podle správného úsudku dovede rozlišovati pravdu a dobro od jejich opaku. Tim Aristotelés omezuje také Prótagorovu větu: „Člověk jest měrou všech věcí.“
- 78 rád špatným, nerad šťastným nikdo není snad: trimetr jambický pocházející asi od Solóna. Verše je užito ve smyslu Sókratově, který mnil, že si nikdo nepřeje býti člověkem špatným a že nikdo by nevolil zlé, kdyby věděl, že je to zlé. (Srov. Platón, *Leg.* 860 d; *Prot.* 357n.) Πονηρός (= špatný) znamenalo původně bídný, nešťastný v protivě k μακάριος (= šťastný).
- Cítat doložen u Epicharma, *DK* 23 B 7 (pozn. vyd.).
- 79 *jako se opilcům dostává dvojího testu*: tak podle zákona Pitakova. Srovnej *Pol.* II 12; *Rhet.* II 25.
- 80 *opravdu dobrá přirozenost*: εὐφροῦα. Aristotelés ukazuje, že lidé jsou k dobrému a zlému nadáni, ale není výlučným „deterministou“, ježto nevyklučuje další možnosti opačné. Aristotelés měl
- virtu ve výchovu, ale byl také přesvědčen, že špatná výchova sebelpší vřohu může vésti ke špatnosti.
- 84 *jak se vypravuje o Kellech*: ti prý se i s vlnobitím pokýkali meči. O tom Aristotelés mluví i v *EE* III 1.
- 85 *Přivoditi si však smrt*: srov. V 15 a IX 4. Sebevraždu zamítá také Platón, *Phd.* 62 b–c.
- *O takových pje i Homéros*: v *Il.* XXII, 100.
- *a Diomédes*: *Il.* VIII, 148–149. Celé místo (verše 145–150) zní: „Na to mu odvětil zas syn Týdeův, bojovník stanný: / Všecko to pravdivé jest, cos pravil, milény starče, / ten však strašlivý žal mé srdce i mysl mi svírá, / že by pak ve sboru Tróůs as Hektór promluvil takto: / Utekl k duřým lodím syn Týdeův, ode mne zahán. / Tak se as chlubit bude – to raděj pohlt' mne země.“
- 86 *jako Hektór*: *Il.* II, 391 a 393. Ale slova ta nemluví Hektór, nýbrž Agamemnón. Celé místo zní: „Koho však opodál lodí bych spatil, kterak se snaží / někde tu při lodích křivých se zdržovat, tomu by větu / nebylo potom snadno, by spasil se od psů a ptáků!“
- Aristotelés citoval z paměti, proto někdy neúplně.
- *odtud také Sókratés se domníval, že statečnost jest věděním*: totiž toho, co jest opravdu hrozné a co není. Srov. Platón, *Lach.* 195; *Prot.* 350.
- *jak se stalo u Hernaia*: v Boiótii r. 353 př. Kr., kde občané korónější zůstali a byli pobiti Onomarchem, kdežto pomocné oddáti utekli.
- 87 *V souvislosti se statečností bývá uváděna také vznětlivost*: θυμὸς znamená citovou prudkost, která se projevuje rozčlením, hněvem, odvahou ap. Tak Aristotelés dále uvádí výroky u Homéra: cit síly do ducha vložil: jest z *Il.* XVI, 529 – hněv i vznětlivost vzbudil: jest jen částečně z *Il.* V, 510 – nozdrami prudký citový pud: z *Od.* XXIV, 318.

- *vzkypěla krev*: není z Homéra.
- 88 *jak to zakusili Argejští*: událost z r. 392 př. Kr. Vypravuje o ní Xenofón v *Hellénika* IV 4.
- 89 *promluvme o uměřenosti*: σωφροσύνη, sebeovládání (temperamentia). Nerozumnou složkou duše myslí Aristotelés smyslovou touživost, žádostivost, která u člověka má poslouchati rozumu a může mít účast na ctnosti.
- 91 *a lůžka si žádá, jak praví Homéros*: Il. XXIV, 129.
- 92 *zjevno, že jest to naše*: totiž nám zvláštní a záleží na naší vůli.
- 94 *Slova „nevázanost“ neboli „neukázněnost“ užíváme také o dětských chybách*: ἀκολασία, nevázanost, tedy vlastně neukázněnost nebo nekáranost. Slova „neboli neukázněnost“ v překladu přidána.
- 96 *promluvme o štědrosti*: ἐλευθεριότης (liberalitas) charakteristická vlastnost jen muže svobodného, příd. jm. ἐλευθέριος označovalo pak muže smýšlení ušlechtilého.
- 98 *ani co jiného takového*: Aristotelés myslí tu na kategorie, v nichž se ctnost pohybuje; kategorie známé v lat. verši: quis, quid, ubi, quibus, auxiliis, cur, quomodo, quando.
- 99 *nemá zalíbení v Simónidovi*: lyrický básník, který byl proslulý láskou k bohatství (žil 556–468 př. Kr.). Svými básněmi prý sloužil za dobrý plat tyranům. Aristotelés o něm vypravuje v *Rhet.* II 16, že prý manželce tyrana Hieróna odpověděl, že jest lépe získati si bohatství než moudrost, protože prý mudrci prodlévají u dveří boháčů.
- 102 *promluvíti také o velkorysosti*: μεγαλοπρέπεια. Výraz tento, značící obětavé vynakládání peněz pro krásné účely, pro obecné dobro, mecenášství, těžko lze přeložiti. Latinsky byl přeložen magnificentia, něm. Großherzigkeit. „Obětavost“ vyjadřuje více subjektivní stránku té ctnosti, jejíž dílo je „velkolepost“. Aristotelés sám v další kapitole srovnává takové vynakládání s obětovými dary. Proto sloveso δαπανᾶω překládáno tu i „obětavě

- vynakládati“ nebo „v oběť přinést“. Ale slova „obětavost“ se užívá v jiných případech jednání, ač se často apeluje také na obětavost občanů a myslí se tím peněžité příspěvky na nějaký účel. Někdy spisovatelé mluví o velkorysých lidech, kteří obětují větší částku peněz na vědecké nebo umělecké účely. U Řeků souvisela μεγαλοπρέπεια s tzv. λειτουργία, „službami pro obec“, jako bylo vystrojení sborů pro lyrické a dramatické závody (χορηγία), vypravení válečné lodi (πληρωρχία), vypravení náboženského poselství (ἀρχιδρωρία). Náklad, který býval veliký, přejímali jednotliví občané, aby státu ušetřili jeho příjmů, a za tuto občanskou obětavost bývali vyznamenáni. Srov. Fr. Šílený, *Řecké starožitnosti*, Brno 1906², str. 36nn. a Fr. Groh, *Řecké divadlo*, Praha 1909, str. 48nn.
- *není totiž tentýž náklad u toho, kdo vystrojuje válečnou loď, jako u toho, kdo vypravuje sváteční poselství*: tu totiž býval náklad větší než u toho, kdo vystrojil loď válečnou.
- *často jsem žebráku dával*: slova Odysseova k Antinoovi, Hom. *Od.* XVII, 419.
- 103 *jak jsme řekli na začátku*: v II 1 ke konci.
- 105 *uvádí jej hned při vstupu v rouše nachovém, jako Megařané*: Athéňané pokládali Megařany za lidi omezené a bez vkusu. Kroj sboru v komediích nebýval tak nádherný (srov. Fr. Groh, *Řecké divadlo*, Praha 1909, str. 288n.).
- 106 *Velkomyslnost*: μεγαλοψυχία (magnanimitas).
- *krása ve veliké postavě*: uvádí-li Aristotelés za hlavní druhy krásy pořádek, souměrnost a omezení, jmenuje tu také velikost jako podmínku krásy, již ovšem vymezuje tak, že předmět nemá být ani příliš veliký, ani příliš malý. (Srov. K. Svoboda, *Vývoj antické esthetiky*, Praha 1926, str. 31.)
- 109 *Thetis nevypravovala Diovi o dobrodincích*: Achilleus u Homéra, *Il.* I, 394nn. radí své matce Thetidě, aby připomněla Diovi služby, které mu prokázala. Ale chytřejší matka, aby se nedotkla Diovy velkomyslnosti, jen všeobecně řekla: